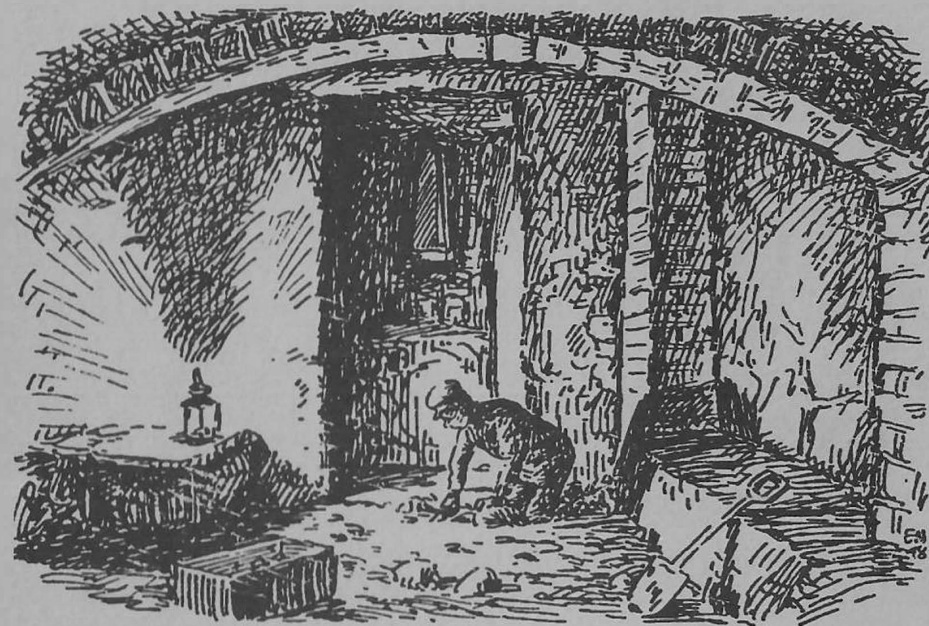

Birgittastiftelsen

75 år

Bengt Ingmar Kihlström

Göran Grejbäck

Birgittastiftelsens småskriftserie nr 4

Förord

Birgittastiftelsens 75-årsjubileum 1995 är ett värdigt ämne för småskriftseriens fjärde häfte. Jubileet högtidlighölls förra hösten, då ett stort antal Birgittavänner samlades i nunneklostret för att lyssna på föredrag och begå en festmiddag i kungasalen. Huvudtalare var Bengt Ingmar Kihlström vars beskrivning av SSB:s tillkomst här återges i ett något förkortat skick. Föredraget gav en delvis ny bild av Birgittastiftelsens förhistoria.

Under jubileumskvällen gav oss Göran Grefbäck en starkt personligt färgad skildring av den kontroversielle "ständige sekreteraren" Andreas Lindblom. Utan dennes entusiasm och handlingskraft hade sannolikt inte stiftelsen existerat idag.

Med detta fjärde häfte av skriftserien lämnar jag, med ålderns rätt, redaktörskapet. Det har varit ett stimulerande arbete. Forskning om och popularisering av det kulturella arvet som Birgittaklostret ger oss är en av stiftelsens viktigaste uppgifter. Jag hoppas att serien kommer att fortsätta. Material saknas inte.

Sven E. Noreen

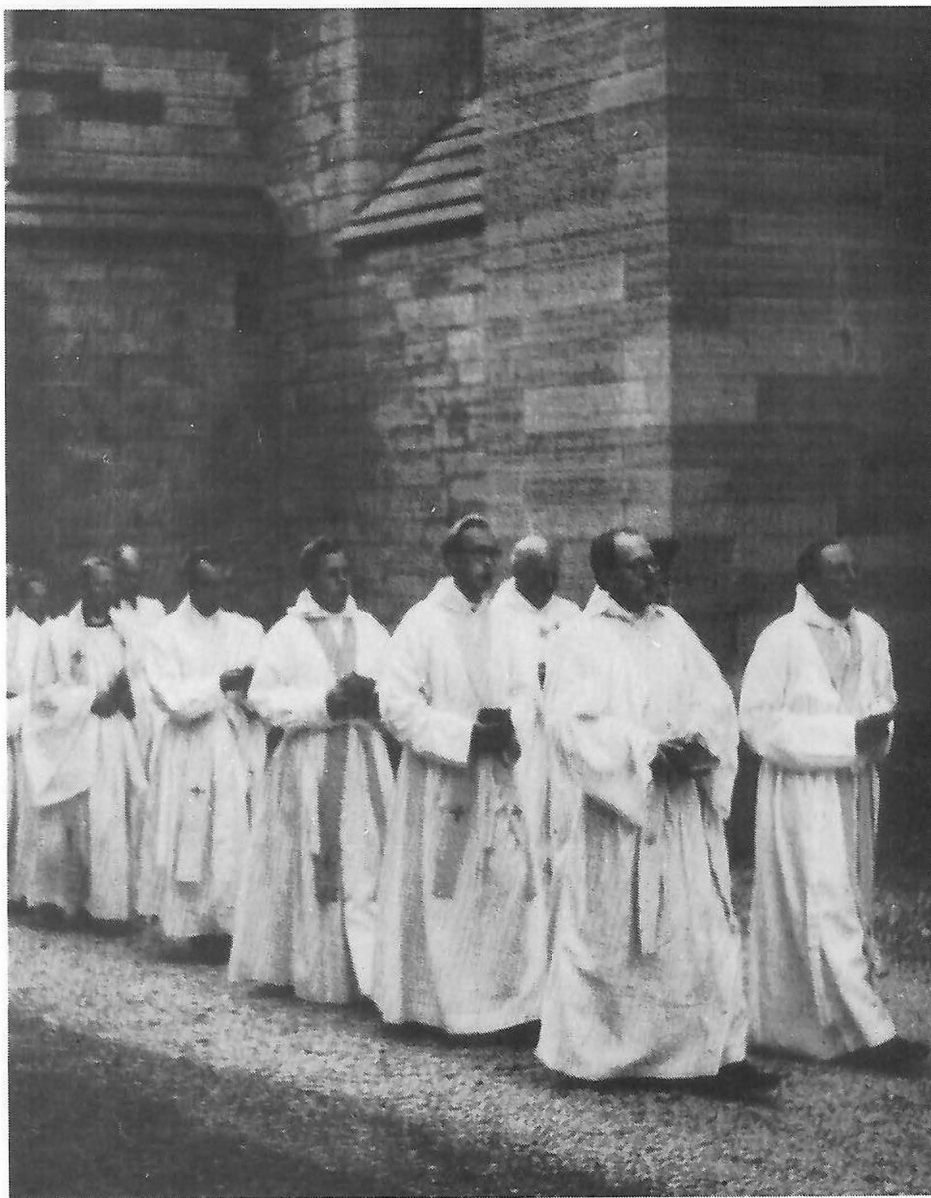
Birgittastiftelsens småskriftserie nr 4

Redaktör:: Sven E Noreen

Tryckeri: Vadstena Affärstryck AB

Omslaget: Illustration ur Andreas Lindbloms bok "LilleJonathan",
av Einar Norelius.

Se vidare i Göran Grefbäcks artikel i denna skrift.

Detaljbild från den stora processionen vid aftongudstjänsten i Vadstena klosterkyrka, som årligen hålls den 23 juli - "S:ta Birgittas Himmelska Födelsedag".

Foto: Margit Corell

Birgittastiftelsens förhistoria

Av Bengt Ingmar Kilström

"Vadstena klostrets öden" är titeln på en av Andreas Lindbloms många böcker, som berikat vårt vetande om den heliga Birgitta och hennes orden och speciellt om Vadstena kloster. I slutet av boken berättar Andreas Lindblom om hur "vingården förödes", för att till sist - 1595 - gå sitt definitiva öde till mötes. Obarmhärtigt stängde Karl IX klosterporten och de sista kvarlevande systrarna kördes iväg.

En tämligen lång tid efter stängningen tycks klostret ha stått mer eller mindre oanvänt, men år 1637 förvandlades de forna klosterlokalerna till ett krigsmanshus eller invalidhotell, alltså ett hem för äldre och invalidiserade militärer. Gustaf II Adolf umgicks tidigt med planer på att i klostret upprätta en Vadstena Akademi. Då detta visade sig orealistiskt, ändrade han sina planer och förberedde i stället inrättandet av ett invalidhotell i Vadstena. Han hann dock icke själv ombesörja detta, utan beslutet om krigsmanshuset fattades av drottning Kristinas förmyndar-regering. Beslut kom 1637, men det torde ha dröjt ytterligare e:a tio år innan det böjtjade fungera. Denna inrättning blev med tiden så omfattande, att den kom att utgöra en egen församling med egen kyrkoherde, som med tiden fick en prästgård i den s.k. Hjertstedtska villan. Det var nunneklostret som gjordes till invalidhotell; det lilla munkklostret har tjänat som bostad åt tjänstemän vid krigsmanshuset.

Åren 1763-1770 ombyggdes munkklostret fullständigt under ledning av överintendenten Carl Johan Cronstedt; det gamla envåningshuset fick en flott övervåning, där inspektoren för Krigsmanshuset fick sin tjänstebostad. De här inspektorererna fungerade också ofta som tillsyningsmän på slottet och torde före munkklostrets ombyggnad ha bott på slottet. Emellertid skulle det inte dröja länge efter munkklostrets ombyggnad, förrän Krigsmanshuset fick lov att nedläggas. Det stängdes 1783 och därefter kom nunneklostret under en period att fungera som kvinnofängelse. Åren 1829-1952 fick S:ta Birgittas kloster tjäna som mentalsjukhus. Munkklostret fick som sin sista "offentliga" uppgift att under en period fungera som ett av Östergötlands läns landsting inrättat vårdhem för kroniskt sjuka, m.a.o. ett långvårdssjukhus.

Redan på 1910-talet signalerade Kungl Medicinalstyrelsen önskemål om att få ersätta Vadstena hospital med moderna byggnader; det skulle sedan visa sig dröja närmare fyrtio år innan dessa planer kunde förverkligas. Men antydning om klosterbyggnadernas frigörande ledde genast till spekulationer om deras framtida användande. Vi är framme vid hösten 1916.

Den 24 oktober 1916 hade på initiativ av bl.a. ärkebiskop Nathan Söderblom en Birgittahögtid anordnats i Klosterkyrkan med ärkebiskopen som huvudtalare. Som offentlig föreläsare debuterade vid samma tillfälle den unge docenten Andreas Lindblom med sin föreläsning om "Birgitta och konsten". Den här Birgittahögtiden lät tala mycket om sig och skulle komma att få mycket stor betydelse för framtiden. Den bevestades av åtskilliga kända personer. Bl.a. var trakten kulturellt representerad genom sådana personer som prins Eugen - då sedan några år tillbaka bosatt stora delar av året i Örberga -, Verner von Heidenstam på Naddö och Ellen Key på Strand. Det kan vidare nämnas att Mary och Eric von Rosen från Rockelstad var närvarande tillsammans med sin gode vän Sven Hedin.

Mindre än två veckor efter Vadstenahögtiden fick ärkebiskopen ett brev från Verner von Heidenstam, skrivet på Naddö den 3 november, där denne "å egna och å hela bygdens vägnar" säger sig vilja tala ut med Nathan Söderblom om klostrets framtida öden. Dagen innan hade nämligen Heidenstam av en representant för Kungl Medicinalstyrelsen erfarit, att man där hade för avsikt att hos riksdagen begära anslag till nya och ändamålsenligare sjukhusbyggnader i Vadstena. I brevet till ärkebiskopen föreslår Heidenstam, att denne skulle starta en aktion "för det gamla nunneklostrets användning på ett för dess traditioner passande sätt". Heidenstam antyder möjligheten av något med Sigtunastiftelsen jämförbart. Söderbloms första åtgärd blev att omedelbart skriva till domprosten Bring i Linköping och ställa frågan, om inte Vadstena kloster skulle passa utmärkt som folkhögskola och Sigtunastiftelse, närmast då med tanke på det egna stiftet.

Bland dem som deltog i Birgittavespern på hösten 1916 märktes ett antal unga präster, vilka tillhörde ett på våren samma år bildat brödraskap med liturgisk-sakramental inriktning närmast i från engelsk högkyrklighet inspirerad anda, Sankt Sigfrids Brödraskap. Bland dem kan nämnas Mats Årnark, Hugo Berggren, Sam Gabrielsson och Simon Luders. De kom att engagera sig flitigt i frågan om Vadstena klostrets framtida öden. Hos dem föddes tanken på att omdana det gamla nunneklostret till flickpension och man omnämnde denna eventualitet för ärkebiskopen. Men Nathan Söderblom var på den punkten inte lyhörd. Ärkebiskopen umgicks nämligen själv vid denna tidpunkt med planer på en högre flickskola i Saltsjöbaden och ville inte veta om något som skulle kunna tänkas konkurrera med denna. För Söderblom tycks alltså tanken på en folkhögskola i Vadstena ha varit det bästa sättet att lösa lokalernas framtida bruk. Sommaren 1917 hölls i Vadstena s.k. instruktionsdagar under ledning av en annan av bröderna i Sankt Sigfrids Brödraskap, nämligen Axel Lutteman, som just blivit förste sekreterare i Svenska Kyrkans Diakonistyrelse. Denne skriver i ett brev från Marstrand - efter Vadstenadagarna - en rad reflektioner till sina medbröder i det epistolarium som cirkulerade dem emellan.

Bl.a. skriver Lutteman följande: "Nunneklostrets kapitelsal finns kvar: nu hospital. Planer är uppe på att få detta kloster till folkhögskola. Tycker för min del ej om den utiikten: Pojkar och flickor, som icke förstå storheten i att få vistas på sådan mark, stöflande omkring där några månader eller veckor i 'landtmannaskolor o. hushållsskolor.' Broder Eskils (Simon Luders) förslag däremot är utmärkt: en förträfflig flickpension. Skickliga språklärare fr. Engl. Tyskl. Frankrike. Konkurrens med de danska klostren." - Sigfridsbröderna fortsatte under år 1918 på olika sätt att arbeta på tanken om en flickpension i Vadstena. Bl.a. skrev Sam Gabrielsson en artikel i Svenska Dagbladet den 24 september. Själv hade han satt som rubrik "Sancta Birgittas Collegium i Vadstena", men redaktionen ändrade den till "Birgittas kloster i kyrkans tjänst". Gabrielsson propagerar här för klosterbyggnadernas användande "som diakonisshus eller högre bildningsinstitut för flickor". Den här ambitionen från Sigfridsbrödernas sida är allt'ia att betrakta som ett motdrag mot varje tanke på en folkhögskola i klostret, vilken allt'ia föresvävade ärkebiskopen som alls inte ville höra talas om någon flickpension.

Men på våren 1919 inträffade en händelse, som gjorde Nathan Söderblom betänksam och fick honom att ändra ståndpunkt i folkhögskolefrågan. Den kände riksdagsmannen Fabian Månsson motionerade nämligen i andra kammaren om att låta förvandla Vadstena kloster till ett arbetarrörelsens Brunnsvik för Södra Sverige (motion nr 391/1919 i AK). Jag kan nämna att Andreas Lindblom kommenterar den här saken ganska utförligt i sin bok "Femtio år med Birgitta". Motionen resulterade i att riksdagen hos Kungl Maj:t begärde en utredning om "en fri högskola för de kroppsarbetande folkklasserna", men någon sådan utredning skedde aldrig. Året därpå kom Medicinalstyrelsens första framstöt: 1920 begär man hos riksdagen medel till ett nytt mentalsjukhus i Vadstena; framställningen föranledde dock ingen proposition.

Allt det anförda hör till Birgittastiftelsens förhistoria. Det bildar s.a.s. dess bakgrund. Nu skall vi se, hur det gick till, när Stiftelsen bildades. - Den 23 mars 1920 konstituerades Societas Sanctae Birgittae, i vilken sammanslutning flera av de inom Sankt Sigfrids Brödraskap aktiva prästerna återfanns bland stiftarna, såsom Mats Årnark, Hugo Berggren och Simon Luders; Lutteman skulle också ha varit med, men låg sjuk i lunginflammation som ledde till döden. Från lekmannahåll kan särskilt nämnas greve Eric von Rosen på Rockelstad som en nyckelperson bland SSB:s stiftare.

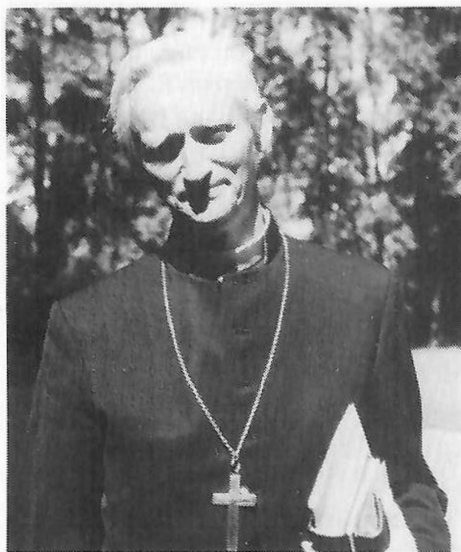
Societas kom redan från första början att intressera sig för frågan om klosterbyggnadernas framtida öde. När man den 26-27 maj samlades till ett vårkonvent på Rockelstad, fattades följande beslut i ärendet: "...uppdrogs åt Friherrinnan Greta Lagerfelt och Ordförande (Mats Årnark) att hos Professor Curman införskaffa upplysningar angående byggnaderna samt åt Fröknarna Brita Hermelin och Manda

Hökerberg att från diakoniss-anstal-terna inhämta besked om i hvad mån ett samarbete skulle kunna ega rum mellan dessa och Societas Sanctae Birgittae. Bröderna och Systrarna åtog sig att hvar och en på sin ort införskaffa upplysningar från sakkunnigt håll om behovet af sjuk- och hemsystrar".

Vid SSB:s första Generalkapitel i Vadstena 21-23 juli redogjorde Mats Årnark för vad dittills uträttats i fråga om bl.a. förvärv av klosterbyggnaderna, men redogörelsen ansågs inte helt nöjaktig, varför en ny kommitte tillsattes. Den bestod av kyrkoherde och fru Törner, grevinnan von Rosen och baron Lagerfelt. De fick två dagar på sig att bearbeta frågorna. När kapitelhandlingarna återupptogs den 23 juli, utgjorde den av sagda kommitte behandlade frågan huvudärendet. Det är nu, den 23 juli 1920, som förslaget om en Birgittastiftelse lanseras och riktlinjerna för dess arbete dras upp. Kommitten framlade genom kyrkoherde Törner följande förslag: "Birgittastiftelsen har som sitt mål att bevara det rika kulturarv, som Sverige äger i Birgittas lif och gärning. Detta mål vill den förverkliga genom att a) söka få bevara och disponera de gamla klosterbyggnaderna i Wadstena, hvilka inrymma capitelsalen och de lägenheter, som utgjorde nunneklostret, b) efter nutida behof utnyttja dessa lägenheter i den anda, som de ursprungligen afsågo, nämligen till fromhetslifvets höjande och till lidande människors stöd och vård." Härefter följer en lång, detaljerad utredning om hur man närmare tänkt sig detta i praktiken, frågor, som vi nedan får anledning att återkomma till.

Det är alltså helt klart, att initiativet till Birgittastiftelsen kommit från Societas Sanctae Birgittae, vilket aldrig blir sagt i Andreas Lindbloms bok "Femtio år med Birgitta".

Generalkapitlet hade utsett delegerade som skyndsamt skulle arbeta vida med frågorna och bl.a. ta kontakt med ärkebiskopen. Det senare har tydligen Mats Årnark skött, vilken tillhörde Nathan Söderbloms förtroga. I ett brev skrivet på Sofiero den 29 juli uppmanar ärkebiskopen Årnark att utarbeta stadgar för Birgittastiftelsen. Årnarks svarsbrev är skrivet först den 23 augusti. Det beror bl.a. på att delegerade

SSB:s visitor, biskop Bertil Gärtner.

Foto: Margit Corell

hade träffat; på Rockelstad under mellantiden (20-21 aug). I detta möte deltog, förutom värden, Eric von Rosen, kyrkoherde och fru Törner, professor och fru Curman samt Mats Årnark. Årnark skriver att han hoppas vara klar med stadgarna till ett planerat möte med ärkebiskopen hos makarna Lagerfelt på Nybyholm den 31 aug.

Att det sistnämnda sammanträffandet på Nybyholm kommit till stånd, framgår av en notis i Societas Sanctae Birgittaes protokoll från det konvent, som hölls i Stockholm den 7 oktober, dagen för Birgittastiftelsens konstituerande. Det heter där: "För den blifvande Birgitta Stiftelsen hade stadgeförslag uppgjorts af Br. Kyrkoherden i Vadstena och Br. Vicario, hvilket granskats och fullständigats dels vid sammanträde på Rockelstad, dels af Ärkebiskopen vid besök på Nybyholm."

Societas Sanctae Birgittae höll alltså på förmiddagen den 7 oktober 1920 ett extra generalkapitel för att behandla frågor i samband med Birgittastiftelsens bildande, närmast stadgeförslaget och styrelsen. Vad förslaget till styrelse beträffar, fick detta nu en större bredd än vad som ursprungligen hade avsetts.

Det sammanträde, varvid Birgittastiftelsen bildades, hölls kl 14 samma dag i "S:a Clara kyrkosal". Av de c:a 100 inbjudna personerna hade infunnit sig ett knappt femtiotal. Dessa hälsades välkomna av professor Curman, på vilkens förslag till ordförande för förhandlingarna valdes ärkebiskopen. Det första som skedde efter ordförandevaldet var, att ärkebiskopen lämnade ordet till professor Curman. Protokollet berättar därom följande: "På anmodan av ordföranden inledde professor Curman frågan om Vadstena klosterbyggnaders användande, när dessa genom Medicinalstyrelsens frånträde av desamma väntas bli lediga, och gav en översikt av det byggnadskomplex, såväl äldre som nyare byggnader, som f.n. befinner sig på det gamla klosterområdet. Ordföranden hembar ett tack till professor Curman och uttalade sin förhoppning, att i framtiden hela den svenska odlingen skulle skänka sin tacksamhet åt att denna fråga i god tid upptagit5."

Härnäst lämnades ordet till kyrkoherde Törner, vilken redogjorde för de av SSB gjorda förarbetena och presenterade det stadgeförslag man kommit fram till. Som vi redan vet, stod både kulturvårdande och rent kyrkligt-religiösa åtgärder på programmet. Diskussion kring det framlagda stadgeförslaget ledde fram till att tre kommittéer tillsattes.

Sedan dessa kommittéer tillsatts, var det dags att klubba beslutet om Birgittastiftelsen: "på ordförandens fråga beslöt mötet enhälligt att bilda en Birgittastiftelse, för vilken här följande stadgeförslag preliminärt antogs som gällande: ...". Jag återkommer till stadgarna i samband med deras slutgiltiga antagande, vilket kom i februari 1922. Vi skall nu i stället rikta uppmärksamheten på styrelsevalet. SSB hade vid ett extra generalkapitel på förmiddagen tänkt sig en styrelse bestående av tio personer, av vilka sex var nära knutna till SSB.

Styrelsens storlek och sammansättning kom att bli ganska annorlunda än man hade tänkt sig vid Societas Sanctae Birgittae överläggning i ärendet. Antalet styrelsemedlemmar fastställdes nämligen till 15 med lika många suppleanter. Något om att ett visst antal styrelsemedlemmar skulle tillhöra Societas Sanctae Birgittae såsom generalkapitlet uttalat som villkor blev icke beslutat. Styrelsen kom f.ö. att bland 15 ledamöter omfatta blott 6 medlemmar av Societas Sanctae Birgittae.

Man kan förundra sig över att styrelsen för Birgittastiftelsen blev så annorlunda både i fråga om storlek och sammansättning än vad initiativtagarna - Societas Sanctae Birgittae - hade tänkt sig. Jag kan inte frigöra mig från tanken, att Nathan Söderblom på något sätt låg bakom den här förändringen. Särskilt anmärkningsvärt är väl valet av prins Eugen till ordförande; han var ju inte ens tillfrågad och fick snarast trugas till att åta sig uppdraget. Det råder ingen tvekan om att prins Eugen var nyttig som galjonsfigur för Birgittastiftelsen, men han hade knappast den kyrkliga förankring, som de personer avsett, vilka ytterst stod bakom Birgittastiftelsens tillkomst. Andreas Lindblom redogör i "Femtio år med Birgitta" ganska utförligt för prins Eugens ärliga tvekan - en tvekan som gällde just Birgittastiftelsens rent religiösa ambitioner. Han skriver om prins Eugen, att han kan karaktäriseras "som en ärlig och ideell fritänkare" med "en djupt religiös ådra", som han ärvt från modern, den fromma drottning Sofia. - Att Birgittastiftelsen i sitt arbete skulle komma att ägna sig så gott som enbart åt klosterbyggnaderna och det rent antikvariska, och att de i stadgarna omtalade rent andliga ambitionerna endast i ringa mån kunde förverkligas, var dock inte prins Eugens eller över huvud taget styrelsens fel, utan sammanhänger med den omständigheten att klosterbyggnaderna - speciellt nunneklostret - inte alls blev tillgängliga inom den närmaste tidsrymden. Men det kom likväl att uppstå en viss spänning mellan SSB och Birgittastiftelsen - en viss ömsesidig misstänksamhet - som inte alls låg i linje med vad man från början tänkt sig. Jag kunde själv märka något av denna animositet, när jag först började besöka SSB:s generalkapitel med början 1938. Dessbättre har förhållandena på den punkten väsentligt förbättrats.

Låt oss nu återvända till utvecklingen efter den 7 oktober 1920. Det första styrelsesammanträdet hölls i Vadstena den 23 juli 1921, varvid prins Eugen uppläste en motivering till att han, ehuru med tvekan, åtagit sig uppdraget som ordförande. Skrivelsen finns återgiven i sin helhet i Lindbloms bok, sid 27 f. Stadgarna gick igenom, varvid vissa justeringar gjordes. De fick t.v. gälla som preliminära. Definitivt antagna blev de vid ett styrelsesammanträde på Valdemarsudde den 21 februari 1922.

Man kan utan vidare säga, att dessa stadgar motsvarar intentionerna från såväl initiativtagarna (SSB) som från mötet i Stockholm den 7 oktober 1920.

"Väntans år" som Lindblom kallar dem blev många och långa, men Birgittastiftelsens styrelse satt ingalunda med armarna i kors. Sommaren 1924 utgrävdes och iordningställdes ruinerna till Ulf Gudmarssons och Birgittas hus i Ulfåsa. Åren 1926-27 framgrävdes och konserverades det som Lindblom kallar "ruinparken utanför Vadstena klosterkyrkas västgavel", d.v.s. murresterna till ett antal småhus framför kyrkans västparti, huvudsakligen ekonomibyggnader, men också och inte minst det s.k. talehuset. I december 1930 upplät Medicinalstyrelsen de då tillgängliga utrymmena i norra klosterlängans östparti: kapitelsalen och två bortom denna belägna rum samt den s.k. Birgittas bönekammare i våningen därovanför. Det blev nu Stiftelsens uppgift att restaurera och återställa dessa, vilket bl.a. innebar framtagning och konservering av kalkmålningarna i kapitelsalen. Denna hade under Krigsmanshustiden tjänstgjort som kyrka, och som altare i denna hade den kista tjänstgjort vari S:ta Birgittas ben transporterades från Rom till Vadstena 1373-74. Uppställningen av denna i bönekammaren, "Sanctum Sanctorum", i det smakfulla skick som vi alltjämt kan beskåda, blev en av slutpunkterna i restaureringsåtgärderna vid 30-talets början. 1933 gjordes en överenskommelse med Vadstena församling om att bottenvåningens utrymmen skulle få disponeras som församlingshem mot en årlig hyra. På så sätt kunde den passus i stadgarna förverkligas, som handlade om att "tillgodose Vadstena församlings behov av lämpliga lokaler för församlingsarbete". - När dessa åtgärder i nunneklostret klarats av, riktade Birgittastiftelsen uppmärksamheten mot Munkklostret, som vid denna tid stod öde och tomt. I början av 1937 kunde man efter Kungl Maj:ts nådiga tillstånd, och sedan lotterimedel ställts till förfogande, börja restaureringen av brödraklostret. Munkarnas gamla dormitorium (sovsal) förvandlades till matsal - till glädje inte minst för Vandrarhemmets gäster. Den på 1700-talet byggda övervåningen anordnades nämligen som vandrarhus och disponerades i tjugo år av STF med början 1938.

Vandrarhuset blev en stor tillgång också för SSB, dels som logement för oss yngre, dels för de gemensamma måltiderna. Stor glädje fick SSB också av kapitelsalen, som efterhand blev ordningställd, så att den fr.o.m. 1939 många år framåt kunde användas just som kapitelsal. SSB fick också lov att utrusta detta sällsynt vackra rum med altare, bord och stolar. Åtskilliga somrar hölls här aftonbön under ledning av Vandrarhusets föreståndarinna, den oföglömliga fru Elsa Siebke. Genom vandrarhuset kunde Birgittastiftelsen få vara med om att förverkliga tankarna från 1920 om ett härbärge. I än högre grad har denna dröm blivit verklighet genom gästhemmets tillkomst - det var den 19 maj 1964 som Vadstena Klosters Gästhem kunde invigas. Det var ett led i nunneklostrets förnyelse. Klosterhotellet upptar den västra längan. Den norra längan - det gamla Bjälbo-palatset - har restaurerats och inretts på ett utomordentligt sätt. I nedervåningen har den gamla Kungasalen återställt och ger idag möjligheter till samlingar och festligheter. Den tjänstgör också som hotellets frukostmatsal. I övervåningen in-

SSB:s nuvarande Confessor, Karl-Olof Berglund, i samspråk med företrädaren, teol d:r Alf Corell.

Foto: Margit Corell

ryms det synnerligen värdefulla Bibliotheca Birgittina, som tillkom på initiativ av Andreas Lindblom och sedan successivt utökats.

Hit har också de textilier från klostret överförts, vilka tidigare förvarades i Brödrakoret i Klosterkyrkan. Vidare är i några rum ett klostermuseum under uppbyggnad. Innan Andreas Lindblom avslutade sina många aktiva insatser i Vadstena, hade också Munkklostrets dormitorium förvandlats till restaurang. Det är alltså åtskilligt som Birgittastiftelsen uträttat under de gångna 75 åren. Vi har anledning att vara mycket tacksamma för alla dessa insatser!

Källor och litteratur

Brevböcker (Sankt Sigfrids Brödraskaps epistolarier) och protokoll i SSB:s arkiv, numera på Uppsala Universitetsbibliotek.

Birgittastiftelsens protokoll.

Bengt Ingmar Kilström: Högkyrkligheten i Sverige och Finland under 1900-talet (1990).

Andreas Lindblom: Femtio år med Birgitta (1970).

Gunnar Sträng: Vadstena Krigsmanshus (1981).

Andreas Lindblom

- vårdare av arvet från Birgitta

Aron Andersson var en av dem som stod Andreas Lindblom nära. I en minnesruna skriver han träffsäkert och elegant om Andreas betydelsefulla insatser för att ge Vadstenas klosterbyggnader nytt liv.

"Andreas Lindblom har stor del i äran av att denna välsignade plats blev vad den är idag och ända till året för sin bortgång (1977) ledde han Gästhemmet och vakade över klosterplatsen och dess helgd", skriver Aron Andersson i sin minnesruna över Andreas. "Ingen som har följt hans inspirerade visningar av klostret, som lyssnat till hans utsökta föredrag i Klosterkyrkan vid högtidliga tillfällen eller hört honom läsa prologen till somrarnas Birgittaspel på gräsgården, kan glömma den vördnadsvärda, sirliga gestalten och stämman som talade så levande och varmt om det som stod hans hjärta nära". - "Att se honom som guide för entusiastiska turister, plockande skräp på Gräsgården efter vanartiga skolbarn eller rangerande böckerna i Bibliotheca Birgittina gav gärna den utomstående visionen av en fromt och ödmjukt tjänande klosterbroder. Så vördnadsvärda, så fyllda av kärlek till den heliga Birgitta och hennes verk, så omutliga och brinnande i anden måste de bröder ha varit som förverkligade drömmen om den nya vingården här i Vadstena en gång". Så berättar Aron Andersson, när han tecknar bilden av Andreas.

Mats Rehnberg har karakteriserat Andreas som "en blandning av församlingsherde och bataljonschef. En blid gestalt, en gentleman med humanistiska intressen men med en vilja av hård granit."

Jag blev själv medlem i Birgittastiftelsen för cirka fyrtio år sedan i en vilja att få engagera mig personligen. När jag kom till mitt första årsmöte, upptäckte jag att besluten redan var fattade i styrelsen och, när jag för tjugofem år sedan blev medlem i styrelsen, uppdagade jag att besluten redan var tagna i arbetsutskottet. När jag till sist en dag blev medlem av AU, insåg jag att besluten fattades av Andreas själv. Han är kanske den mest engagerade människa jag mött, med en röst som en professionell aktör och med en utstrålning som ingen kan glömma. Han var en vän som aldrig glömde sina vänner, men också en man som aldrig försonades med sina fiender.

Andreas Lindblom avled den 22 mars 1977. Både Nationalencyklopedin och Pär Westberg i sin bok *Två systrar* har felaktiga uppgifter om hans dödsår.

Orden på Eric Ihrfors gravsten på den gamla klosterkyrkogården kunde ha skrivits också på Andreas gravsten: "Rei Birgittinae custos, fidelissimus". "Den trognaste vårdaren av arvet från Birgitta."

Andreas Lindblom överlämnade en dag i mina händer vad han själv kallade ett personligt testamente. Det var hans krönikespel, som sedan av tradition har framförts varje sommar på Gräsgården. Prologen brukade Andreas själv läsa som inledning till spelet och efter honom framfördes den av vänner som stått honom nära, Aron Andersson, Arne Hjelmqvist och undertecknad. Den lyder i den första strofen:

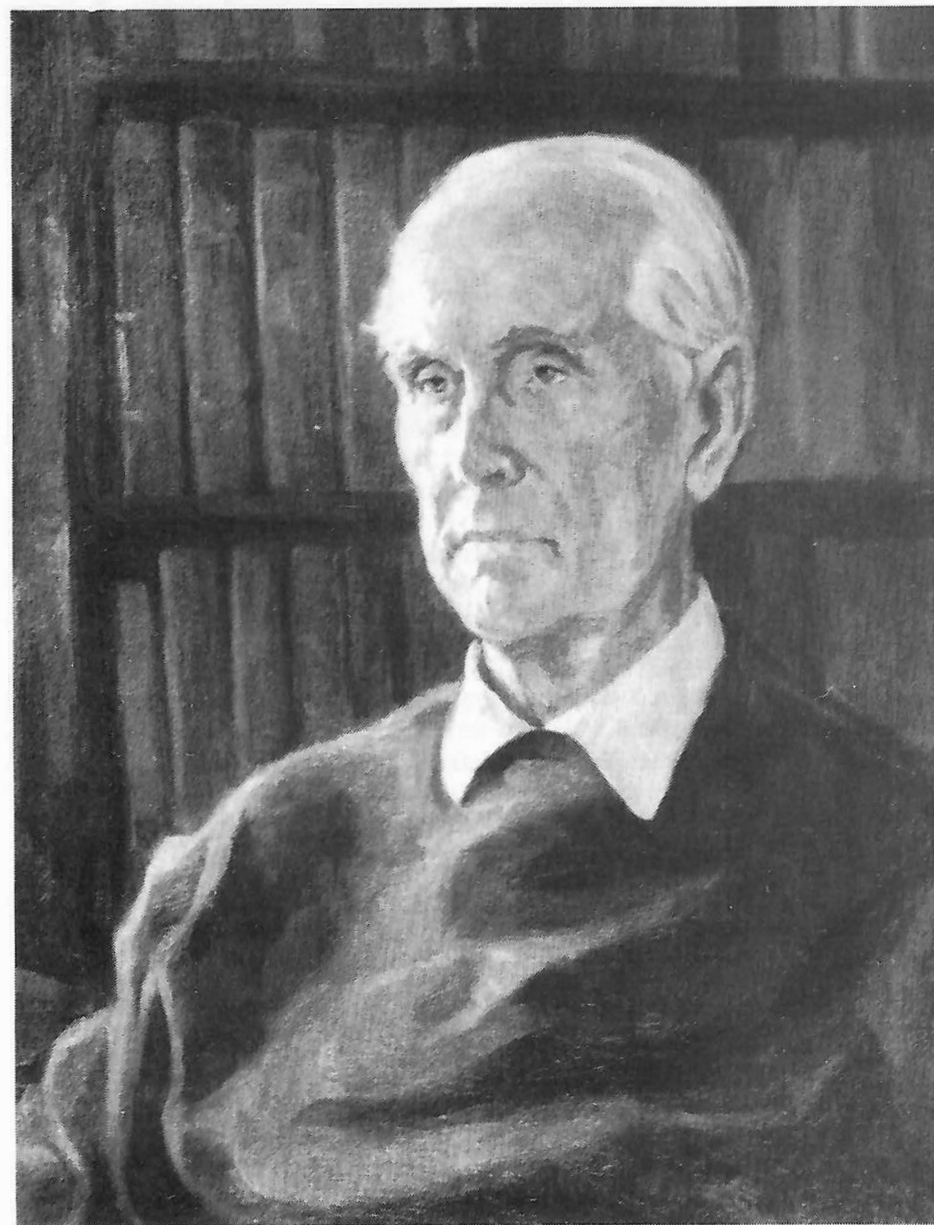
*Du vandrare avjordens oro trött,
på pilgrimsväg, 600-årigt nött,
sitt ned bos oss! Sökfånga med din blick
en spegelbild av trenne ögonblick
uti ett helgons liv/ Du bär få rse
dess väg från barnets oskuldströjd
till levnadsdagens middagsböjd,
sist till den ro, som himlen blott kan ge.*

Spelet handlar om den heliga Birgitta. Vi får möta henne på Gräsgården utanför Bjölbopalatset i tre ögonblicksbilder. Den första när hon i mycket unga år möter sin trolovade, Ulf Gudmarsson, det andra när hon omgiven av sina barn får ta del av sin konungs, Magnus Erikssons, testamente (år 1346), som gjorde det möjligt för henne att här grunda en klosterorden och låta bygga en kyrka. Det sista ögonblicket är då Birgittas pinjeträkista under klockklang bärs in i den då bara påbörjade Klosterkyrkan (den 4 juli 1374).

Idag, då vi firar Birgittastiftelsens 75-årsjubileum, har jag känt det förpliktande att låta Andreas Lindblom själv få komma till tals. Vem annars kan göra honom full rättvisa? Jag vill med hans egna ord få teckna en bakgrund till hans liv. Vad var det som väckte hans kärlek till hembygden, till kyrkan och till den medeltida historien?

Andreas Lindblom växte upp i prästgårdshemmet i Askeby. Fadern, Christian Lindblom var född 1839 och blev kyrkoherde i Askeby 1886. Han var en av stiftets mer kända väckelsepredikanter. Mamman, Anna Seemann, var "en herrgårdsfröken med aristokratiskt påbrå". Andreas föddes 1889 och han berättar charmfullt om sina barndomsår i boken "Lille Jonathan", illustrerad av Einar Norelius.

"Jonathan var yngst av tio syskon och hade kommit på sladden. Hans mamma, då 46 år, fick tid att i detalj ägna sig åt hans fostran med bortskämdhet och brådmogenhet som naturlig följd. Vid 4 års ålder började han lära sig läsa. Någon ABC-bok fanns inte utan mamma pekade och stavade före i "Se på Jesus", en liten gul andaktsbok med röd rygg och en betraktelse för varje dag i månaden."

Andreas Lindblom, oljemålning av H. Hölbling 1964 (Birgittastiftelsen).

Mor läser för lille Jonathan. Efter teckning av Einar Norelius.

Så berättar han om julen: "Mamma bötjade juldagen klockan fyra med att väcka huset. Hon gick ur rum i rum och väckte alla med sången "Nu är kära julen här, då Herren Jesus kommen är." Hon grät av glädje som så ofta. Av sorg grät hon nästan aldrig!" Vilken underbar minnesbild för en tioåring av en älskad mor!

"Så bötjade gudstjänsten. Den blev lång, tre timmar tog den, först var det julotta, sedan högmässa. Barnen kämpade hjältemodigt för att hålla sig vakna. Jonathan räknar ljusen runt altartavlan och i den stora kronan om och om igen. Småbarnen nickar till men väcks av en omild knuff från någon av de äldre syskonen. De sista psalmerna nästan skriks fram, pappa mässar mer falskt än vanligt, klockaren drar fullt verk med trumpeter, bordunor, salcionaler, flöjter och oktaver. Utgångsmarschen dundrar bedövande över menighetens huvuden, när man skyns från ångorna av stearin, snusspott, brännvin och smorladersstövlar ut i den underligt frostrena morgonluften."

Boken avslutas med ett kapitel som också har publicerats i STF:s Årsbok om 1100-talet under titeln "En liten pojke upplever 1100-talet".

"Den gamla kyrkan låg alldeles invid prästgårdens trädgård eller kanske det är hövligare att säga att trädgården hade vågat sig ända fram till kyrkmuren. Det var i alla fall bokstavligen i skuggan av den höga vita väggen som barnen lekte datten och gick på stultor och julgrisen hängde i bakbenen från grågyllentrådets nedersta gren. Strax bredvid låg potatiskällaren och klockstapeln som var byggd på det forna nunneklostrets murrester. Även här var således Guds och prästens nyttigheter blandade om varandra.

Jonathans käraste tillhåll var alla de krypin som fanns i kyrktornet och kloster-ruinerna. Till det roligaste hörde att kliva upp i klockstapeln. När det ringdes till begravning och bjälkarna jämrade sig och knastrade och klockorna svängde rätt upp och kläppen slog till med hiskligt dån, då blev Jonathan rädd. Ringkarlen var en drinkare och tusenkonstnär. Han hette Johansson och berättade många hemska historier om lönngången som gick mellan nunneklostren i Askeby och Vreta under Roxens botten. Den bötjade i tornkammaren här hemma. För länge sedan hade en karl gått ned för att finna vägen genom den nedrasade undetjordiska gången men hade aldrig kommit upp igen. Och då hade man murat igen gången. Johanssons far hade själv varit med när det skedde. Den lille gossen lyssnade intensivt. Efter några dagars vända hade han fattat sitt beslut, som han inte anförtroddes åt någon. Fast det kändes som det satt en klump i halsen så visste han att han inte hade något val, han måste gå ned i gången och leta rätt på vägen till Vreta kloster. Han lånade i hemlighet sin mamas vindslykta och bar upp en spade och en låda. En högsommardag smög han sig in i kyrkkällaren och uppför stegen till tomkammaren och ner i den smala trappan där den undetjordiska gången började. Han arbetade hårt. Så fortsatte det flera dagar. Trappan blev mer och mer fri. Den ledde allt djupare och längre. Plötsligt stötte spaden på en vägg av tegel. Det var naturligtvis den som murats upp efter olyckshändelsen. På andra sidan skulle alltså det stora äventyret börja.

Men vad var det? Genom muren hördes orgeltoner. De steg och sjönk i kaskader. Vart ledde gången? Skulle han våga bryta igenom väggen? Vad skulle pappa, omutligt rätträdig som han var, säga om att han olovandes satt igång detta? Men sanningen måste fram. Alltså fortsatt med mejsel och hammare. Ett stycke tegel ramlar ner, ett till och ett till. Så med ens faller en klar stråle in i den dammiga gången och belyser Jonathans smutsiga fingrar och svettiga ansikte. Han sätter ögat till hålet och ser till sin häpnad rätt in i kyrkan med valv och fönster. Det var alltså hemligheten med den underjordiska gången! Det hade bara varit en lång igenfylld trappa i muren från det översta tomkapellet och ner i kyrkan. Besvikelse men samtidigt triumf. Ett vetenskapligt spørsmål var löst. Se omslagsbilden.

Han kände att hans speciella livsintressen börjat vakna. Med lite medlidsamt löje tänkte han på den tid då han önskat bli sjöman eller kusk när han blev stor. Nu hade han ett djupt kunskapsbehov som anknöt sig till kyrkan och klostret och deras öden. Nu var lekarnas tid förbi. Han skulle snart fylla tolv år." Hans liv hade fått en ny inriktning.

I Linköping levde Andreas några år i skolhushåll tillsammans med sina äldre bröder, som alla tog studenten vid Linköpings högre allmänna läroverk. Till en bötjan var Andreas inställd på tanken att som sin äldre bror Johannes studera teologi, men han slog snart de teologiska studierna ur hågen och kom i stället att ägna sig åt kulturen, konsten och medeltidshistorien.

Hela livet bars han av en stark kärlek till hembygden. Andreas var en estet och romantiker och hade en litterär begåvning. Han fick orden att vibrera och kunde till sitt auditorium förmedla inte bara kunskap utan också stämningar, ljud och dofter.

Jag vill ge några exempel ur ett föredrag av Andreas om Birgitta och Östergötland, som publicerades av Birgittastiftelsen i Birgittaboken, utgiven 1954. Andreas berättar om den heliga Birgittas första och hennes sista färd genom landskapet. "En soldränkt hästmorgon. Frosten har bitit till under natten och löven bara falla och falla. I Linköpings Domkyrka böjde ett resällskap nyss knä i mässan och anbefalldes sig i Vår Frus beskydd för den sista vägsträckan. Ljusen tindrade i pelarskogens kalkstensgråa dunkel, fönstren blevo allt blåare i gryningstimman, hammarslagen ekade underligt ihåligt från det jättelika långskeppet, där de gotländska och engelska stenhuggarna i årtal hållit på med sitt ändlösa arbete.

Nu rider man genom Slaka och Gammalkil. Ett östgötskt landskap så typiskt att det knappt finns i någon annan landsända. Kort, buktande rytm av stenbackar mellan välskötta nyplöjda åkrar. Här och var vidgas backarna till gröna hagar, vitprickiga av svamp och med löv- och barrträd i obestämd blandning, intensivt brokig just nu när lönnarna lysa som eld. Stugorna äro grå och torvtäckta, mycket större än hemma i Roslagen, ty östgötabönderna byggde rikare än upplänningarna. Följet består av riksdrotsen och östgötaglammannen Knut Jonsson samt hans maka Katarina Bengtsdotter. En liten flicka rider bakom dem till hälften dold av den höga sadeln, det är Katarinas systerdotter, Birgitta Birgersdotter. I Uppsala domkyrkas Finstakor ha de nyss stått vid den öppnade graven, där hennes moder, fru Ingeborg, jordats. Den mäktiga Upplandslagmannen Birger Persson har hållit familjeråd och övertalat sin svåger och svägerska att tills vidare ta hand om dotterns uppfostran."

"Birgittas sista färd genom Östergötlands bygder blev ett enda stort triumftåg. Allmogen strömmade till från alla håll, präster och biskopar, riddare och svenner gingo i processionen kring bären, kyrkklockorna dallrade och hymner höjde högtidligt sina vingar mot den blåa skyn, där lärkorna sjöngo sig trötta. På åkrarna gungade rågen med vallmo och blåklint och ängarna voro så fagra som blott under en östgötsk försommar. Högtidligare och vackrare har väl aldrig någon färdats fram genom våra bygder."

I sina avslutande ord citerar Andreas vad Nathan Söderblom hade att säga om den heliga Birgitta i sitt tal i Klosterkyrkan i oktober 1916: "Hur mycket fattigare hade icke denna rika östgötabygd och hela vårt land varit utan den ström av andlighet, bildning, skönhet och arbete som här uppvälldes och som under många släktled utbredde sig från denna ort."

Låt mig till sist avsluta mitt eget porträtt av Andreas Lindblom med att konstatera att han alltjämt står i främsta ledet av Birgittas riddare och vapendragare i vår tid.

Göran Grejbäck

Birgittastiftelsens viktigaste uppgift är att bevara och vårda kulturarvet efter Den heliga Birgitta På statens uppdrag och i samråd med bl.a. kommunen förvaltar stiftelsen den unika klostermiljön.

Stöd stiftelsens verksamhet genom att bli medlem. Avgiften är 50 kr och kan insättas på postgiro 575 23-3, Birgittastiftelsen Vadstena.

Skriften utges som medlemspublikation.

Innehållsförteckning över de tidigare skrifterna:

1. *Noreen, Sven E.*, Prins Eugen och Birgittastiftelsen. Stiftelsens årsberättelse 1992.
2. *Grejbäck, Göran*, Vadstena klosterkyrka efter reformationen.
3. *Memlles, Robert Stuart*, Berättelsen om ett kraniums irrfärd. *Grejbäck, Göran*, En sällsam berättelse om ett skrin och en bok.